

PREGLED IZVORA, LITERATURE I ZBIVANJA O MONGOLSKOJ PROVALI U HRVATSKE ZEMLJE U 13. STOLJEĆU

Jure Trutanić
Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest
E-mail: jure.trutanicffst@gmail.com
Stručni pregledni rad

Rad se bavi povijesnim prikazom provale Mongola na hrvatski povijesni prostor u 13. stoljeću. Fokus autora u radu usmjeren je na pregled najznačajnijih izvora i literature o ovoj temi te na prikaz povijesnih zbivanja, prilika koje su ih uvjetovale i njihove posljedice na društvo Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u prvoj polovici 13. stoljeća. Od narativnih izvora naglasak je stavljen na prvorazredne izvore Historia Salonitana Tome Arhiđakona i Carmen miserabile Rogerija iz Apulije dostupne u objavljenoj verziji te na literaturu s naglaskom na postignuća hrvatske historiografije. Cilj je rada predočiti problematiku bavljenja ovom temom iz različitih kutova gledanja isticanjem nesuglasja koja proizlaze iz različitih interpretacija, fragmentarnosti, pa i nedostatka relevantnih povijesnih izvora. Povijesna autentičnost Grobničke bitke ogledni je primjer historiografskog spora vezanog uz provalu Mongola u hrvatske zemlje budući da se u historiografskim interpretacijama te bitke suprotstavljaju povijesne činjenice legendama i nacionalnim mitovima 19. stoljeća koji su operacionalizirali postojeću narodnu predaju.

Ključne riječi: *mongolska provala u hrvatske zemlje, Bela IV., Bitka na rijeci Šajo, hrvatska historiografija, Grobnička bitka, Toma Arhiđakon, Rogerije iz Apulije*

Uvod

Gledajući iz današnje geopolitičke perspektive gotovo je nezamislivo pronaći bilo kakve dodirne točke hrvatskih prostora s državnom tvorevinom Mongola koja se formirala u samom srcu azijskog kontinenta. No, postavljanjem problema u povijesni kontekst srednjeg vijeka, preciznije u 13. stoljeće, može se analizirati sudar dvaju naroda za vrijeme ekspanzije Mongolskog Carstva koje je, u jeku svog najvećeg teritorijalnog opsega, sezalo duboko u europski kontinent. Tad su, za vladavine kana Ogataja, pod vrhovnim vojnim zapovjedništvom Batu-kana Mongoli došli do granica Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i ozbiljno uzdrмали stabilnost državnopolitičke tvorevine koja je konstituirana kao rezultat unije između Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva.

U ovom radu bit će kratko prikazan objektivan tijek događanja vezanih uz mongolsku provalu na ove prostore, zatim zbivanja koja su prethodila provali Mongola te posljedice provale. Naglasak u radu postavljen je na stajališta renomiranih imena hrvatske historiografije o pojedinim diskutabilnim pitanjima vezanim uz boravak

Mongola na hrvatskim povijesnim prostorima koja još uvijek predstavljaju kamen spoticanja u hrvatskoj historiografiji.

Izvori za proučavanje Mongola

Podatke o mongolskoj provali na hrvatski povijesni prostor sredinom 13. stoljeća medievisti uglavnom crpe iz djela Tome Arhiđakona i Rogerija iz Apulije koji su kao svjedoci vremena u svojim izvještajima opisali mongolsku navalu iz prve ruke. Kapitalna djela te dvojice značajnih predstavnika dalmatinskog kulturnog kruga u razvijenom srednjem vijeku svakako su *Historia Salonitana*¹⁸⁵ Tome Arhiđakona i Rogerijeva *Carmen miserabile* (*Žalosna pjesma*).¹⁸⁶

Pri interpretaciji navedenih izvora, osobito *Historije Salonitane*, treba imati na umu autorova politička opredjeljenja koja dovode u pitanje njegovu nepristranost i objektivnost. Takav pristup interpretaciji djela Tome Arhiđakona zagovara velik broj povjesničara jer je očigledno da se autor u djelu razračunava s oponentima i kombinira one vijesti koje ima na raspolaganju dodajući im izmišljene, ovisno o potrebi.¹⁸⁷ Nemogućnost parcijalnog korištenja podataka, odnosno postojanje *Historije Salonitane* kao jedinog izvora o pojedinim događajima, znatno otežava ispravno vrednovanje spomenutog izvora.¹⁸⁸

Stoga se autentičnost *Historije Salonitane*, ali i *Carmen miserabile*, može potvrditi usporedbom s drugim izvorima.¹⁸⁹ Primjerice, franjevac Ivan de Plano Carpini u svojoj kronici donosi podatke o Mongolima koje je sakupio tijekom misije u srednjoj Aziji. Budući da Mongoli nisu imali izražena religijska uvjerenja koja bi nametali pokorenim narodima, bili su prilično otvoreni utjecaju kršćanske religije koju su sa sobom donosili misionari, uglavnom franjevci.¹⁹⁰ Tako se i Vilim od Rubrucka, flamanski franjevac u službi

¹⁸⁵ U radu je korišten objavljeni izvor: Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*. Predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik Olga Perić. Povijesni komentar Mirjana Matijević Sokol. Studija *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, Radoslav Katičić. Split: Književni krug, 2003.

¹⁸⁶ U radu je korišten objavljeni izvor: Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, s latinskog preveo i priredio Mirko Sardelić, Zagreb: Matica hrvatska, 2010.

¹⁸⁷ Margetić, *Iz ranije hrvatske povijesti*, 11.

¹⁸⁸ Matijević-Sokol, *Toma Arhiđakon*, 9.

¹⁸⁹ Taj je aspekt obradio Mirko Sardelić u radu „Europski klerici i misionari o Mongolima: Percepcija stepskih barbara u Europi sredinom 13. stoljeća“ koji nam je značajan po pitanju usporedbe podataka Tome Arhiđakona i Rogerija iz Apulije s ostalim izvorima.

¹⁹⁰ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 338.

francuskog dvora, zaputio u Karakorum kako bi istražio je li Mongole moguće preobratiti na kršćanstvo te u svojim izvještajima akumulira podatke o mongolskom narodu.¹⁹¹ Pri istraživanju pitanja vezanih za Mongole neizostavna je i kronika Matthewa Parisa u kojoj autor pojedinim opisima Mongola pretjeruje uspoređujući ih s demonima.¹⁹² Takve usporedbe omogućavaju pogled na Mongole očima prestravljenog srednjovjekovnog čovjeka.¹⁹³ Nešto više pozornosti posvetio bih Rogerijevu djelu *Carmen miserabile*¹⁹⁴ koju europski historiografi smatraju jednim od najvrjednijih i najljepših prikaza svih okolnosti vezanih uz neku provalu barbara. Rogerije precizno opisuje događaje koji su prethodili provali Mongola: naseljavanje Kumana na ugarskom teritoriju, uzroke razdora između kralja Bele IV. i plemstva, govori o tatarskim vojskovođama, o tatarskom pustošenju susjednih zemalja i njihovim lukavstvima, Bitki na rijeci Šajo, nabraja biskupe i druge klerike koji su poginuli od mongolske ruke te opisuje kako je sam dospio u tatarsko zarobljeništvo i kako je iz njega pobjegao.

Pri obradi ove teme od velikog su značaja bile i isprave kralja Bele IV. kojima kralj nagrađuje zaslužne velikaše koji su se istaknuli u borbi protiv Mongola. Pomoću spomenutih isprava moguće je rekonstruirati okolnosti u kojima su izdane. Međutim, među njima postoje isprave koje su se pripisivale Beli IV., ali detaljnijom diplomatskom analizom uočava se falsificiranje pa njih treba držati po strani i, pri proučavanju cjelokupne problematike, ne referirati se na njihov sadržaj.¹⁹⁵

Hrvatska historiografija o Mongolima

Provala Mongola na hrvatski povijesni prostor veoma je kompleksna tema pa u suvremenoj hrvatskoj historiografiji još uvijek postoje prijepori vezani uz to pitanje. Upravo je takva situacija i kod tumačenja događaja iz zadnje faze mongolskog boravka u Hrvatskoj.

Kako je Šišić svojim argumentima umanjio značaj junačkih pobjeda hrvatske vojske,¹⁹⁶ nakon njega su se javili neistomišljenici koji su pošto-poto htjeli dokazati kako

¹⁹¹ Sardelić, „Europski misionari“, 2-3.

¹⁹² Isto, 13.

¹⁹³ Sweeney, „Thomas of Spalato“, 157.

¹⁹⁴ Zaslugom Mirka Sardelića *Carmen miserabile* dostupna je i u hrvatskom prijevodu te sam je koristio pri izradi ovog rada.

¹⁹⁵ Soldo, „Provala Tatara“, 381-383.

¹⁹⁶ Isto, 374.

su upravo sporne bitke spasile Europu od Mongola. Tu struju predvodio je književnik Antun Tresić Pavičić. Tresić Pavičić nadopunjava djelo Ivana Kukuljevića Sakcinskog¹⁹⁷ ukazujući pritom na neobjektivnost Tome Arhiđakona na kojeg se poziva Šišić.¹⁹⁸ Iako je utvrđeno da su na Tominu naraciju utjecali osobni politički interesi, ipak se ne može okarakterizirati čitavo djelo kao izmišljeno jer veći dio *Historije Salonitane* predstavlja prvoklasan izvor za proučavanje najstarije hrvatske povijesti.¹⁹⁹ Tu činjenicu potvrđuje usporedba s ostalim izvorima kao što je djelo arapskog kroničara Ibna Sayda i isprave Bele IV. iz kojih se može naslutiti da su prijelomne bitke s Mongolima odigrane u primorskim krajevima Dalmacije, kao što tvrdi Toma.²⁰⁰ Svakako treba istaknuti da i sam Tresić Pavičić u svojoj kritici Šišića nije bio objektivan i zanemarivao je relevantne izvore poput Rogerija iz Apulije, Tome Arhiđakona i isprava Bele IV. jer navedeni izvori dovode u pitanje njegove teze.²⁰¹ Dakle, Tresić Pavičić nastavlja se na djelo Ivana Kukuljevića za kojeg je mongolska provala u Hrvatsku bila vrlo zanimljiva tema.²⁰²

Naime, ova je povijesna epizoda još u 19. stoljeću smatrana jednim od najslavnijih događaja hrvatske povijesti. Tako se legenda o Bitki na Grobničkom polju počela koristiti u političke svrhe, kao dokaz o hrvatskim zaslugama u spašavanju Europe i kršćanskog svijeta od mongolskih osvajača. Stoga je o njoj pisano za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda u svrhu prikazivanja slavne hrvatske povijesti i buđenja nacionalne svijesti. O Bitki na Grobničkom polju za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda pisao je Dimitrija Demetar u djelu *Grobničko polje* iz 1842. godine, ali njegovo je djelo epski spjev lišen bilo kakvog znanstvenog karaktera.²⁰³

Dakle, najznačajnija je upravo povijesno-kritička rasprava Ivana Kukuljevića Sakcinskog koja je preplavljena nacionalnim subjektivizmom i domoljubljem. Kukuljević veliča slavne bitke na sjevernom Jadranu u kojima su Mongoli doživjeli katastrofalan

¹⁹⁷ Vidi: Ivan Kukuljević Sakcinski. *Borba Hrvatah s Mongoli i Tatari, povjestno-kritična rasprava*. Zagreb: 1863.

¹⁹⁸ Soldo, „Provala Tatara“, 375.; Vidi još: Antun Tresić Pavičić. *Izgon Mongola iz Hrvatske*. Zagreb: 1942.

¹⁹⁹ Sweeney, „Thomas of Spalato“, 156.

²⁰⁰ Soldo, „Provala Tatara“, 387.

U prilog takvom shvaćanju stvari govori i mjesna predaja šibenske okolice koja govori o boravku kralja Bele IV. na tim prostorima. Iako mjesnoj predaji u ovakvim slučajevima ne treba pridavati veću važnost, interesantno je spomenuti i taj podatak. Vidi: Isto.

²⁰¹ Isto, 375.

²⁰² Isto, 376.

²⁰³ Gračanin, „Satrlj Tatare“. *Večernji list*, 21. lipnja 2010.

poraz, među njima i spornu Bitku na Grobničkom polju kojoj u dosadašnjem dijelu rada nije pridavana veća pozornost jer o njoj većina izvora šuti.²⁰⁴

Grobničku bitku spominje, primjerice, Tadija Smičiklas u svojoj *Poviesti hrvatskoj* pozivajući se na narodnu predaju, ali joj ne pridaje veće značenje. Spomenutom djelu Tadije Smičiklasa također treba pristupiti s određenom dozom opreza jer je ustanovljeno da je Smičiklas počinio nekoliko kardinalnih grešaka. Primjerice, u nekoliko situacija zamijenio je mongolskog vojskovođu Kadana s Batu-kanom.²⁰⁵

Ivan Tomašić, historiograf iz 16. stoljeća spominje Grobničku bitku u blizini kastruma Jelen, naglašavajući ulogu Frankopana u obrani hrvatskih zemalja. Tomašić se u svojoj interpretaciji poslužio djelom iz 1497. godine. Riječ je o *Deset knjiga ugarske povijesti* poznatog humanista Antonija Bonfinija.²⁰⁶ Legendu je preuzeo i prosvjetiteljski pisac Andrija Kačić Miošić u djelu *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* iz 1756. godine.²⁰⁷

Josip Ante Soldo u svom radu *Provala Tatara u Hrvatsku* predlaže zanimljivu tezu kojoj svakako treba pridati pozornost. Naime, u blizini Šibenika nalazi se selo Grebaštica čije ime podrijetlo vuče od riječi greben koja bi, prema Soldi, mogla imati analogiju s toponimom Grobnik, posebice ako se radilo o oštećenjima izvornog teksta ili o pogreškama u prepisivanju izvora kojima se služio Tomašić. Nadalje, Soldo navodi da se nedaleko spomenute Grebaštice nalazi brdo Jelinjak čije je ime analogno Tomašićevu kastrumu Jelen.²⁰⁸ Mora se priznati da Soldina teza predstavlja prilično inovativan, iako možda i suviše pretenciozan pokušaj da se „fantomsku“ Grobničku bitku ubicira u Dalmaciju, čime bi bila stavljena u prihvatljiv prostorni okvir koji potvrđuju izvori. No, Soldino tumačenje ne možemo prihvatiti kao ispravno jer se ne temelji na čvrstim argumentima pa će Grobnička bitka, njezina povijesna autentičnost, ubicacija, stvarni razmjeri i značaj u protjerivanju Mongola, i dalje ostati jedno od neriješenih pitanja hrvatske historiografije.

²⁰⁴ Soldo, „Provala Tatara“, 373-374.

²⁰⁵ Isto, 374.

²⁰⁶ Isto, 379.

²⁰⁷ Gračanin, „Satrli Tatare“

²⁰⁸ Soldo, „Provala Tatara“, 388.

Mongoli – podrijetlo i naziv

Za stanovništvo srednjovjekovne Europe azijska prostranstva bila su praktički nepoznata. Srednjovjekovna dekadencija znanosti u odnosu na antiku zahvatila je i poznavanje geografije, tako da podrijetlo Mongola u ono vrijeme nitko nije umio rastumačiti, što je izazivalo još veći strah od tih stranih osvajača grube vanjšine i barbarskih običaja. Srednjovjekovni putopisci i kroničari koji su na svojim misijama došli do srednje Azije, pradomovine Mongola, u svojim su izvještajima pokušali predočiti položaj tog prostora uspoređujući ga s položajem okolnih naroda. No, ti su opisi šturi i neprecizni, prvenstveno zbog elementarnog geografskog nepoznavanja azijskih prostora. Danas je poznato da su Mongoli u 12. stoljeću naseljavali prostore središnje Azije između Bajkala i kineske nizine Mandžurije pa se to područje može smatrati njihovom matičnom domovinom iz koje su započeli svoju ekspanziju u različitim pravcima.²⁰⁹ Osvajačke tendencije Mongola mogle su biti konkretizirane tek kad su mongolski poglavari izabrali Temudžina kao vrhovnog kana, čime je jedna osoba postala nedodirljivi vojni i politički autoritet, što je omogućilo ujedinjenje plemena pod zajedničkim vladarom u svrhu ostvarivanja zajedničkih interesa. Iako su Europljani mongolske osvajače smatrali primitivnima, oni su imali visok stupanj društvene organizacije sa strogom hijerarhijom, osobito vojnom, pa se njihovo društvo može okarakterizirati ratničkim.²¹⁰

Mongoli se u literaturi, osobito onoj starijeg postanka, često nazivaju Tatarima. Taj su naziv još u 8. stoljeću kineski i arapski povjesničari običavali upotrebljavati za uralsko-altajska nomadska plemena koja su nastanjivala stepe istočne Azije. Često se ta plemena svode pod jedan generalni naziv, uglavnom zbog nepoznavanja plemenskih struktura tog naroda. Tek su misijska putovanja Ivana de Plana Carpinija²¹¹ i Vilima od Rubrucka²¹² doprinijela širenju mongolskog imena koje su i sami Mongoli koristili za sebe, kao što tvrdi Toma Arhiđakon u konstataciji da je njihova zemlja smještena u onom dijelu svijeta gdje

²⁰⁹ Sardelić, „Europski misionari“, 7.

²¹⁰ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 338.

²¹¹ Ivan de Plano Carpini – franjevac iz Umbrije, u franjevački red stupa u njegovoj najranijoj fazi. U službi pape Inocenta IV. u 13. stoljeću otputovao u srednju Aziju odakle izvještava o vjerskom i vojničkom aspektu Mongolskog Carstva. O njegovu životu i prijevod djela vidi u radu Marka Oreba, Ivan Karpin, „Povijest Mongola koje nazivamo i Tatarima“, *Starine JAZU*, knj. 56, Zagreb 1975., str. 37-107.

²¹² Vilim od Rubrucka - flamanski franjevac koji se u 13. stoljeću u službi francuskog kralja Luj IX. Svetog uputio u Karakorum kako bi istražio mogućnost preobraćanja Mongola na kršćanstvo. Njegovo je najvažnije djelo srednjovjekovni putopis *Itinerarium fratris Willielmi de Rubruquis de ordine fratrum Minorum, Galli, Anno gratie 1253 ad partes Orientale*. Djelo nije prevedeno na hrvatski, ali postoji engleski prijevod *The Mission of Friar William of Rubruck* (London, 1990.) koji su priredili Peter Jackson i David Morgan.

se istok spaja sa sjeverom te da se njihova plemena na svom vlastitom jeziku zovu Mongoli.²¹³

U srednjovjekovnim se izvorima spominje analogija u nazivu između Tatara i mitološkog podzemnog svijeta Tartara. Često su srednjovjekovni kroničari opisivali krvoločne Mongole s demonima iz Tartara, upravo na temelju sličnosti u nazivu. Jedan od izvora koji je u svom djelu često povezivao Tatara s podzemnim svijetom bio je i Rogerije iz Apulije koji piše da je onom koga Tatari zarobe bilo bolje da nije ni rođen jer se taj ne osjeća kao zarobljenik Tatara nego zatočenik Tartara.²¹⁴ Takva propaganda straha izazvala je još veću paniku u srednjovjekovnom društvu. Srednjovjekovni je čovjek bio duboko uronjen u religiju i duhovnost pa je u različitim događajima i pojavama tražio dublje vjersko značenje. Takvu praksu najbolje oslikava pisanje Tome Arhidakona koji često koristi biblijske alegorije i kaže da je Dalmacija opustošena po kazni Božjoj.²¹⁵ Toma Arhidakon donosi mnogo podataka o mongolskim običajima i načinu života, čime je njegova *Historia Salonitana*, tj. poglavlja XXXVI.-XXXIX. koja se dotiču Mongola, postala zanimljiva zapadnoeuropskoj historiografiji koja se bavi ovim pitanjima, između ostalog i J. R. Sweeneyu čiji je rad korišten u pisanju.²¹⁶

Mongolska osvajanja

Vrhovni kan Temudžin (1167. – 1227.), svijetu poznatiji kao Džingis-kan, uspio je svojim osvajačkim, ali i upravljačkim sposobnostima osnovati veliko Mongolsko Carstvo. Najprije je pokorio okolne narode, proširio državu sve do Koreje i Kine gdje su Mongoli zaustavljeni pred Kineskim zidom. Na jugu su osvojili područja sve do Indijskog potkontinenta, a na jugoistoku su porazili Alane i Kumane koji su se povukli sve do Dnjepra. Tad su Mongoli krenuli za njima prema zapadu gdje su ih u nekoliko navrata pokušali poraziti ruski kneževi, ali su doživjeli potpunu katastrofu.²¹⁷

Nakon što je umro veliki osvajač Džingis-kan, Carstvo je naslijedio njegov sin Ogataj (1227. – 1241.).²¹⁸ Ogataj je 1235. godine odlučio ponovno krenuti u osvajanje europskih zemalja pod vrhovnim zapovjedništvom Batu-kana. Navale su se odvijale u više smjerova

²¹³ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, 239.

²¹⁴ Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, 25.

²¹⁵ Sardelić „Europski misionari“, 7-8., 11.

²¹⁶ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, 168-171.

²¹⁷ Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje*, 335.

²¹⁸ Morgan, *The Mongols*, 55-84.

što je donekle otupilo intenzitet mongolskih napada, ali i u takvom rasporedu Mongoli su se pokazali vojno i taktički superiornijima u odnosu na protivnike.²¹⁹

Mongoli svoja osvajanja i superiornost na bojnopolju mogu zahvaliti isključivo svojim vojničkim sposobnostima, a ne nadnaravnim moćima koje su im pripisivali praznovjerjem zalučeni fanatici²²⁰ koji su ih smatrali jahačima apokalipse.²²¹ Koristeći se metodama zastrašivanja, okrutnim odmazdama, sakaćenjima i krvoprolićima, Mongoli su potencirali stvaranje straha u neprijateljskim redovima.²²² Mongoli nisu napadali stihijski, kako bi se očekivalo od „neciviliziranih barbara“ koji konzumiraju žabe i sirovo meso. Naprotiv, njihove taktičke zamisli bile su odlično razrađene i gotovo redovito pretvarane u djelo. Koristili su se i ratnim lukavstvima što im je uštedjelo puno vremena i gubitaka u dugim opsadama.²²³ Uvježbane stepske konjaničke jedinice bile su osovina mongolske vojske, što potvrđuje i Rogerije iz Apulije. Kao najveću slabost u mongolskim redovima Carpini navodi potlačena plemena koja su bila uvrštena u mongolske bojne redove protiv svoje volje i bila spremna na pobunu ili kolaboraciju.²²⁴

Prelaskom mongolskih grupacija preko Volge počela su strahovita haračenja u kojima su pokorene čitave države i njihove prijestolnice, između ostalih Moskva i Kijev. Istočna je Europa potpala pod Mongolsko Carstvo.²²⁵ Nakon što su pokorili Bugarsku i južnu Rusiju, Batu-kan je 1240. godine podijelio golemu vojsku na tri grupe koje su nastavile osvajanja u različitim pravcima. Prve su se dvije grupe uputile prema sjevernoj Njemačkoj i češkim zemljama. Pod vodstvom Burundaja porazili su protivnike predvođene Poljacima i opustošili njihove zemlje te se zaustavili na granicama njemačke države, ne želeći neplaniranim djelovanjem riskirati poraz. Nakon što su opustošili češke zemlje, priključili su se vojsci koja je pod vodstvom Batu-kanova već bila prešla Karpate i spustila se u Panonsku nizinu, prešavši granice Ugarske i Hrvatske.²²⁶ Provala na hrvatski povijesni prostor zapravo predstavlja krajnji domet mongolskog osvajanja u Europi. Hrvatske su zemlje također pretrpjele mnogo štete i krvoprolića, a teže posljedice su

²¹⁹ Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje*, 334-335.

²²⁰ U srednjem je vijeku bio izražen strah od dolaska sudnjeg dana koji je nerijetko prerastao u paniku, a kulminirao je u nekoliko navrata. Možda je najpoznatiji primjer strah od 1000. godine, a provala Mongola također je izazvala apokaliptični kaos.

²²¹ Sardelić „Europski misionari“, 10-12.

²²² Prawdin, *Džingis-kan: osvajač*, 238.

²²³ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, 235.

²²⁴ Sardelić „Europski misionari“, 14.

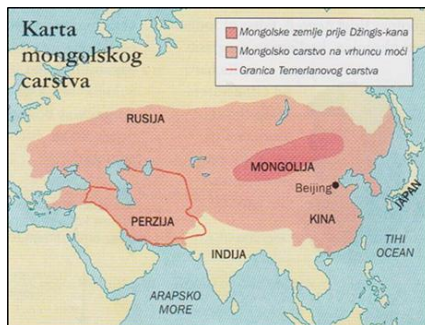
²²⁵ Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje*, 334-335.

²²⁶ Klaić, *Povijest Hrvata*, 248.

izbjegnute prije svega zbog činjenice da je baš u to vrijeme umro veliki kan Ogataj pa su se Mongoli povukli na rijeku Volgu. Dakle, važnu ulogu u zaustavljanju Mongola odigrao je i faktor sreće te spasio hrvatske povijesne zemlje od sudbine istočnih susjeda.²²⁷

Upravo ovi događaji predstavljaju ključ razumijevanja mongolske provale u hrvatske zemlje pa će biti pobliže analizirani u nastavku te će se ustvrditi kako je povlačenje iz Hrvatske zapravo bilo početak kraja velikog Mongolskog Carstva.

Karta 1. Mongolska osvajanja Azije u 13. stoljeću²²⁸

Bela IV. i prilike u hrvatskim zemljama

Sredinom 13. stoljeća na hrvatskom je prijestolju kralj Bela IV. (1235. – 1270.) iz ugarske dinastije Arpadovića.²²⁹ Budući da su ugarski kraljevi uspostavili kontinuitet vlasti koji je potrajao dva stoljeća, hrvatske su se zemlje razvijale pod presudnim ugarskim utjecajem, posebice njezini sjeverni dijelovi. Ipak je u sklopu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva Hrvatska zadržala svoju državnost.²³⁰ Toma Arhidakon o vladavini Bele IV. piše objektivno, iako je, vjerojatno, zbog vlastitog stava o neovisnosti splitske komune, barem načelno dolazio u sukob s kraljem koji je Splitu nametao vrhovnu vlast.²³¹

Za vrijeme mongolskih osvajanja u Europi, ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. pokušavao je reformama povratiti moć kralja kao glavne političke figure i okosnice

²²⁷ Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, 118.

²²⁸ *Ilustrirana enciklopedija*, 59.

²²⁹ Tu je vladarsku lozu hrvatsko plemstvo prihvatilo kao vlastitu u Hrvatskoj i Dalmaciji još početkom 12. stoljeća stvorivši tako državotvornu zajednicu s Ugarskom temeljem personalne unije. Arpadovići će se na ugarsko-hrvatskom prijestolju održati do početka 14. stoljeća, a tad će ih zamijeniti Anžuvinci.

²³⁰ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 65-67.

²³¹ Matijević-Sokol, *Toma Arhidakon*, 298.

središnje vlasti. Naime, Andrija II., prethodnik Bele IV., donacijama je ojačao položaj plemstva tako da su pojedine plemićke obitelji akumulirale velike zemljoposjede i velike količine ostalih dobara. Sva slabost kraljeva autoriteta došla je do izražaja izdavanjem *Zlatne bule* 1222. godine.²³² Bela IV. uvidio je da rast plemićke moći potencijalno može ugroziti njegovu vladavinu pa je stoga krenuo u ukidanje povlastica i povrat državnih posjeda. Provedene su konfiskacije nauštrb svećenstva i plemstva što je rezultiralo nenaklonošću tih slojeva prema osobi kralja.²³³ To neslaganje na relaciji plemstvo – kralj pokazalo se kao problemska okolnost pri mobilizaciji vojske za obranu od Mongola.²³⁴

Bitka na rijeci Šajo

Kad je Batu-kan 1241. godine došao na granice Belinog kraljevstva, uputio je ugarsko-hrvatskom kralju zahtjev za predajom. Bela IV. ignorirao je takvu opciju i počeo mobilizirati vojsku za pružanje otpora. Pozvao je narod, s naglaskom na velikaše, da se digne na oružje. Međutim, čitava situacija nije bila naklonjena Beli IV. jer nije uživao naklonost većine plemstva jer im je bio ukinuo povlastice i konfiscirao posjede, a i narod je s neodobravanjem prihvatio njegovo pružanje utočišta izbjeglicama Kumanima na teritoriju kraljevstva.²³⁵

U međuvremenu, poslao je svog palatina Dionizija s malobrojnomo vojskom da pokuša zaustaviti prodor Mongola već na Karpatima. Taj je potez pokazao da Bela IV. nije bio svjestan stvarne težine situacije i snage protivnika jer, po Rogerijevu kazivanju, Dionizijeva skupina teško je potučena, a sam palatin jedva je izvukao živu glavu.²³⁶

Kralj je postao svjestan opasnosti koja prijete njemu i njegovu kraljevstvu pa je 15. ožujka 1241. godine sazvao sabor na kojem je s velikašima dogovoreno okupljanje vojske. Mongoli su napredovali u pustošenju sjeverne Ugarske i Erdelja pa su se iz Budima mogli nazirati tragovi paleža u okolici. Ugarska vojska predvođena kraljem Belom IV. i hrvatskim hercegom Kolomanom, kraljevim bratom, te pojačana odredima splitskog nadbiskupa Guncela brojala je oko 65 000 ljudi.²³⁷ Nesnalaženje u ulozi vojskovođe kralj

²³² *Zlatna bula* Andrije II. kraljevska je isprava koju je 1222. godine izdao ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. Arpadović. Bulom su razgraničena prava vladara i prava plemstva na području Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva na način da je vlast vladara ograničena u korist višeg i nižeg plemstva.

²³³ Klaić, *Povijest Hrvata*, 244.

²³⁴ Isto, 247.

²³⁵ Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, 31.

²³⁶ Isto, 47.

²³⁷ Prawdin, *Džingis-kan: osvajač*, 243.

je pokazao već u prvom potezu kad se suprotstavio Mongolima na brisanom prostoru Muhijske pustare nedaleko današnjeg grada Miškolca u Mađarskoj. Belina vojska kretala se prilično sporo pa su se agilni Mongoli okupili na pustari i utaborili se na lijevoj obali rijeke Šajo koja protječe tim područjem. Konfiguracija tla na kojem se bitka zametnula pogodovala je mongolskoj konjici koja je okružila neadekvatno raspoređene ugarsko-hrvatske snage. Kad je drugog dana po utaborenju počela mongolska ofenziva, kiša strelica i kamenja zasula je tabor Bele IV. i došlo je do općeg kaosa u ugarsko-hrvatskim redovima.²³⁸ Odredi pod zapovjedništvom hercega Kolomana hrabro su parirali osvajačima, ali nisu imali podršku ugarskog dijela vojske koji se dao u paničan bijeg, oglušivši se o zapovijedi svojih vojskovođa. Demoralizirani su ostaci ugarsko-hrvatske vojske dokrajčeni, a herceg Koloman smrtno je ranjen.²³⁹

Ishod bitke izgledao je katastrofalno po Belu IV. Izgubio je većinu vojnika i ugarski dio kraljevstva ostao je praktički nebranjen.²⁴⁰ Sam Bela IV. dao se u bijeg, a Batu-kanov vojskovođa Kadan,²⁴¹ Ogatajev sin, krenuo je u potjeru za njim pustošeći sela i gradove jer je bio svjestan činjenice da ne može uspostaviti čvrstu vlast na ovim prostorima dokle god je legitimni vlastodržac još živ i radi mu o glavi.²⁴² S obzirom na sve izneseno, nije iznenađujuće što se nedugo nakon Bitke na rijeci Šajo Bela IV. pojavio u Dalmaciji.

Mongoli u Dalmaciji i primorski gradovi kao posljednji stup obrane

Nakon katastrofalnog poraza u srazu s Mongolima, Bela IV. izgubio je nadzor nad događanjima koja su zahvatila njegovo kraljevstvo. Stanovništvo se pred nadirućim osvajačima panično povlačilo prema primorju. Bela IV. povukao se u Vojvodstvo Austriju gdje mu je zaštitu pružio Fridrik II. Babenbergovac. Ali, na opće iznenađenje, Belin

Broj koji iznosi Prawdina prilično je imponantan, posebice ako je usporedimo s vojskom Aleksandra Makedonskog koji je u 4. st. pr. Kr. sa „samo“ 30 000 ljudi pokorio pola tad poznatog svijeta. Takve usporedbe možda su ipak neprimjerene jer se radi o potpuno drugačijem vremenskom i političkom kontekstu. No sigurno je da su kapaciteti kojima su raspolagali Bela IV. i Koloman mogli i morali biti znatno bolje iskorišteni.

²³⁸ Prawdina, *Džingis-kan: osvajač*, 243.

²³⁹ Klaić, *Povijest Hrvata*, 60-62.

²⁴⁰ Isto, 249-251.

²⁴¹ Ovaj detalj treba posebno istaknuti jer je u zabludu doveden i Tadija Smičiklas koji je na pojedinim mjestima u svom radu pomiješao uloge i djela dvojice predvodnika mongolskih zavojevača pa konstatira da je u potjeru za Belom IV. krenuo sam Batu-kan. Ali, po pitanju imena mongolskih vojskovođa koji su predvodili Mongole u invaziji Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva uopće ne bi trebale postojati nedoumice jer nadbiskup Rogerije u XIX. poglavlju djela *Carmen miserabile* donosi podatke o najvažnijim tatarskim vojskovođama. Vidi: Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, 49.

²⁴² Sweeney, „Thomas of Spalato“, 167-168.

„dobročinitelj“ iskoristio je Belu IV., kojeg je prisilio na ustupanje tri ugarske županije.²⁴³ Ta neugodnost prisilila je Belu da se vrati u Zagreb i pokuša spasiti svoje obezglavljeno kraljevstvo čije je pustošenje od strane Mongola bilo u tijeku.

Mongoli su se već bili ugnijezdili u Mađarskoj gdje su počeli uspostavljati svoju upravu i pozivati izbjeglo stanovništvo da se vrati, ali uz uvjet da prihvati njihovu vlast. Mongoli su mirovali do zime 1241. godine.²⁴⁴ Za to vrijeme Bela IV. pokušavao je potražiti saveznike u borbi protiv Mongola pa je pismima slao apele za pomoć europskim vladarima. No njemački, češki, talijanski i francuski vladari redom su odbijali poslati vojnu pomoć, što zbog opterećenosti vlastitim problemima, što zbog izostanka vlastitih interesa u cjelokupnoj situaciji. Jedino je papa Grgur IX. iskazao želju da pomogne Beli, ali njegove molitve nisu bile od velike koristi za Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo koje je bilo preplavljeno Mongolima. Papa nije mogao poslati Beli IV. značajniju vojnu pomoć jer pape u 13. stoljeću sve teže pronalaze sredstva i resurse za križarski rat.²⁴⁵

Stoga je Bela IV., nemoćan da organizira bilo kakav otpor, nastavio svoje povlačenje pred Kadanom koji je sa svojim trupama u zimu 1241. godine prešao preko zaleđenog Dunava i nastavio napredovanje prema hrvatskim zemljama. Mongoli su razarali hrvatske srednjovjekovne gradove jedan za drugim, među njima i Zagreb, dok se jedino kalnička utvrda uspjela obraniti.²⁴⁶ Državu je zahvatio migracijski val, izazvan brojnim izbjeglicama koje su se iz Podravine i Posavine spustile prema primorju u potrazi za zaklonom. I Bela IV. sklonio se u Split, srednjovjekovni grad koji se nastavio na antički kontinuitet obližnje Salone, središta nekadašnje rimske provincije Dalmacije koja je doživjela kolaps pred avarsko-slavenskim provalama. Jezgra srednjovjekovnog Splita bila je palača rimskog cara Dioklecijana, izgrađena kao monumentalna građevina s izraženim fortifikacijskim elementima, nalik na rimski vojni logor – *castrum* (zidine, kule, propugnakuli...). Upravo su zidine palače poslužile izbjeglicama kao zaklon pred Mongolima. No Bela IV. procijenio je da se pametnije skloniti u obližnji Trogir gdje mu je gostoprimstvo ponudio knez Stjepko. Geomorfološke karakteristike Trogira, posebice položaj na poluotoku, davale su veće šanse braniteljima da odbiju napade.²⁴⁷

²⁴³ Soldo, „Provala Tatara“, 372.

²⁴⁴ Prawdin, *Džingis-kan: osvajač*, 245.

²⁴⁵ Klaić, *Povijest Hrvata*, 251.

²⁴⁶ Isto, 252.

²⁴⁷ Isto, 253.

Kraljevo odbijanje gostoprimstva u Splitu izazvalo je dosta polemike. Toma Arhidakon opisuje nenaklonost Bele IV. prema Splicićanima čija je komuna, ustrojena po uzoru na one apeninske, smetala kraljevskoj vlasti.²⁴⁸ Splicićani i Trogirani sporili su se oko zemljišta u Kaštelanskom polju pa su njihovi odnosi uglavnom bili napeti. Nakon privremenog zatišja, tenzije između Trogira i Splita opet su se podigle prelaskom kralja iz jednog grada u drugi, a kulminirat će nakon odlaska Mongola, kad je kralj dodijelio Trogiranima pravo na Ostrog koji su svojatali Splicićani.²⁴⁹

Ostavljen na cjedilu od strane europskih vladara, Bela IV. bio je osuđen samo na pomoć hrvatskih velikaša s kojima je organizirao otpor.²⁵⁰ Dok su se izbjeglice u Splitu i Bela IV. sa svojim ljudima u Trogiru pripremali za obranu, Mongoli su se pojavili na obroncima Mosora. Prije napada na Split mongolska četa pod Kadanovim vodstvom naumila je osvojiti utvrdu na Klisu koja joj se našla na putu, a pretpostavljala je da se u njoj krije kralj Bela IV. Međutim, kliška utvrda zbog svog istaknutog položaja bila je gotovo neosvojiva, ne samo za Mongole, već i za mnoge napadače stoljećima kasnije, sve do 1537. godine i osmanskog osvajanja. Dakle, Mongoli su poraženi kod Klisa, uz znatne gubitke. Mongolska vojska bila je demoralizirana uoči još jedne teške bitke protiv debelih zidina, ovaj put splitskih.²⁵¹

No uoči same bitke, dolazi vijest o smrti velikog kana Ogataja. Ta je vijest označila prekretnicu u hrvatsko-mongolskom sukobu. Mongolski prioriteti iznenada su se izmijenili budući da je njihovoj državi zaprijetila kriza izazvana upražnjenim vladarskim mjestom koje je trebalo popuniti novim, zajednički izabranim kandidatom, a tom je izboru trebao prisustvovati i Batu-kan, vrhovni zapovjednik mongolskih četa u Ugarskoj.²⁵²

Ali Batu-kan nije želio tek tako povući svoju vojsku iz Dalmacije, neriješenih računa s Belom IV. Kad je doznao da se kralj krije u Trogiru, Batu-kanov vojskovođa Kadan odustao je od dugotrajne opsade Splita i pokušao osvojiti Trogir. No Bela IV. već je bio izvan dosega mongolskih ruku, deportiran na otok Kraljevac čiji eponim svjedoči o toj povijesnoj činjenici. Dobro utvrđeni Trogirani odbili su predaju pa su Mongoli morali prihvatiti još jedan neuspjeh.

²⁴⁸ Sweeney, „Thomas of Spalato“, 159.

²⁴⁹ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, 185.

²⁵⁰ Svojom požrtvovnošću i odanošću kralju najviše su se istaknuli knezovi Krčki, tj. Frankopani. Naime, Frankopani su 1193. godine od kralja Bele III. dobili velike zemljišne posjede, čime je kralj svojoj lozi priskrbio naklonost Frankopana.; Klaić, *Povijest Hrvata*, 251.

²⁵¹ Sweeney, „Thomas of Spalato“, 163.

²⁵² Prawdin, *Džingis-kan: osvajač*, 246.

Od ovog događaja, kad su Mongoli saznali vijest o Ogatajevoj smrti i doživjeli neuspjeh u osvajanju dalmatinskih primorskih gradova, nastaju nesuglasice u hrvatskoj historiografiji. Naime, prema nekim su se izvorima Mongoli povukli s namjerom da se vrate istim putem kojim su došli, kroz Liku prema Ugarskoj, jer ih je u dalmatinskom kršu snašla nestašica paše za njihove konje. Međutim, samoinicijativno okupljene hrvatske trupe pod vodstvom braće Kresa, Krupiše i Raka iz Srijema blokirali su Mongolima prolaz preko ličkog krša.²⁵³ Iz te faze mongolskog boravka u Hrvatskoj potječe i slavna Bitka na Grobničkom polju čiju povijesnu autentičnost mnogi historiografi osporavaju. Prema predaji, u njoj su hrvatske snage pod vodstvom hrvatskih velikaša pobijedile jedan ogranak mongolske vojske pod vodstvom Kadana, a slavni je mongolski vojskovođa Bedaj ubijen.²⁵⁴ O toj bitki u literaturi nema puno podataka. Neki historiografi, poput Tadije Smičiklase, spominju je s oprezom, dok drugi, poput Vjekoslava Klaića, marginaliziraju njezinu povijesnu važnost pa je uopće i ne spominju.²⁵⁵ Stoga ona predstavlja nepoznanicu koja je obrađena u sljedećem poglavlju u kojem se razmatraju stajališta hrvatskih historiografa.

Što se tiče Bele IV., on se prebacio na otok Rab odakle je rukovodio obranom pa su se Mongoli još jednom pokušali dočepati kralja, ali opet bezuspješno. Improvizirana mongolska mornarica nije se mogla nositi s iskusnim hrvatskim pomorcima pa su Mongoli uz velike gubitke poraženi kod Raba.²⁵⁶ Ovakav slijed događaja iznosi Vjekoslav Klaić u svojoj *Povijesti Hrvata* koja je korištena zbog preglednosti u izlaganju, no treba napomenuti kako Ferdo Šišić u svom radu osporava autentičnost ovih događaja sa sjevernog Jadrana koje u svojim sintezama hrvatske povijesti donosi većina eminentnih hrvatskih historiografa. Naime, Šišić smatra kako su podaci o junačkim pobjedama u akvatoriju kvarnerskih otoka i na Grobničkom polju zapravo falsificirani od strane Frankopana i Pažana. Kao glavni argument navodi činjenicu da Toma Arhidakon koji je, po svemu sudeći, bio vrlo dobro upoznat s događajima vezanim uz provalu Mongola, u svojoj *Historiji Salonitani* ne spominje navedene bitke.²⁵⁷ Odlučujuće bitke prema Tomi Arhidakonu odvijale su se na relaciji Šibenik-Trogir, i u njima je sudjelovao samo dio mongolske vojske, dok je ostatak pokušavao ustrojiti vlast u Ugarskoj.²⁵⁸ Referirajući se

²⁵³ Klaić, *Povijest Hrvata*, 254.

²⁵⁴ Oslić, *Tatari u Hrvatskoj*, 66-67.

²⁵⁵ Soldo, „Provala Tatara“, 374.

²⁵⁶ Klaić, *Povijest Hrvata*, 254-255.

²⁵⁷ Šišić, *Pregled povijesti*, 189.

²⁵⁸ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, 251-253.

na Tomu Arhiđakona, Šišić zaključuje kako su se presudne bitke odvijale u Dalmaciji, pred Trogirom i Splitom, s čime se slaže i povjesničar Šime Ljubić.²⁵⁹ Naime, činjenica da je Grobničko polje toliko udaljeno prema sjeverozapadu u odnosu na Dalmaciju čini bitku još neuvjerljivijom, ali ne treba odbaciti mogućnost da je negdje na tom području eventualno poražena manja tatarska četa u svom pljačkaškom pohodu, no bitka velikih razmjera teško je moguća.²⁶⁰ Podatke o mongolskom porazu u ovim krajevima donosi i arapski kroničar Ibn Sayd, a odlučujuće bitke o kojima govori, prema podacima iz njegova djela (doduše ne potpuno preciznima), mogu se ubicirati upravo na području grada Šibenika i njegove okolice.²⁶¹ U svakom slučaju, sigurno je da je Batu-kan bio prisiljen sa svojim desetkovanim trupama povući se iz Hrvatske, ali ne preko hrvatskog teritorija kako je bio naumio, već preko Bosne, Srbije i Bugarske koje su Mongoli opustošili svojim prolaskom. Treba napomenuti da ni najjužniji dijelovi Hrvatske, Dubrovnik i Kotor također nisu ostali netaknuti jer ih je pri povlačenju poharala jedna mongolska četa.²⁶² Ovim događajima završena je mongolska invazija hrvatskih krajeva.

Karta 2. Provala Mongola u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo (1241. – 1242.)²⁶³

²⁵⁹ Soldo, „Provala Tatara“, 374-375.

²⁶⁰ Gračanin, „Satrli Tatare“

²⁶¹ Soldo, „Provala Tatara“, 386-387.

²⁶² Prawdin, *Džingis-kan: osvajač*, 246.

²⁶³ *Hrvatski povijesni atlas*, 135.

Hrvatska nakon Mongola

Mongolska invazija na hrvatski teritorij zadala je mnogo nevolja Beli IV. i njegovu kraljevstvu, ali i kulturno-povijesnoj baštini koja je nepovratno uništena u razaranjima gradova. Primjerice, oštećena je stolna crkva svetog Stjepana u Zagrebu, izgubljen je dio arhivske građe prilikom premještanja na Rab, itd.²⁶⁴ U mongolskim su pustošenjima najviše stradala gradska naselja u unutrašnjosti, a došlo je i do masovnog iseljavanja iz tih prostora. Tisuće ljudi odvedeno je u zarobljeništvo, a prema procjenama, nestalo je, ubijeno ili izbjeglo 15-20% stanovništva. Za vrijeme mongolske provale polja nisu obrađivana, što se manifestiralo u izostanku uroda i pojavi gladi od koje je stradalo dio stanovništva.²⁶⁵

Bela IV. pokušao je svojim političkim odlukama rehabilitirati stradala područja u čemu je velikim dijelom i uspio. Dvije najznačajnije mjere bile su osnivanje gradskih općina i naseljavanje stranaca – *hospites*. U strahu od povratka Mongola ponovno su naseljeni Kumani. Nedostatak čvrstih gradskih središta predstavljao je poteškoću, ne samo u upravnom, već i u sigurnosnom smislu. Stoga je Bela IV. počeo davati pojedinim gradovima, od veće strateške i povijesne važnosti, povlastice. Nastaju slobodni kraljevski gradovi koji dobivaju povlastice, ali i obavezu građenja gradskih bedema i organizacije obrane gradskog prostora. Svakako je najpoznatiji dokument o provođenju takve prakse Zlatna bula iz 1242. godine. Tim dokumentom Bela IV. proglašava Gradec, jezgru današnje metropole Zagreba, slobodnim kraljevskim gradom, izuzetim iz banske i županijske vlasti te izravno podvrgnutim kralju. Zlatna bula Bele IV. jedan je od najvažnijih hrvatskih srednjovjekovnih izvora koji je, između ostalog, koristan u rekonstrukciji zbivanja nakon povlačenja Mongola.²⁶⁶

Zaključak

U prethodnom tekstu o crtane su političke okolnosti, tijek i posljedice mongolske provale u Europu 13. stoljeću, s posebnim osvrtom na mongolska pustošenja hrvatskog povijesnog prostora. Očigledno je da su ključ obrane predstavljali primorski gradovi koji

²⁶⁴ Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, 117.

²⁶⁵ Isto, 124.

²⁶⁶ Prawdin, *Džingis-kan: osvajač*, 256.

su svojim izvrsnim strateškim položajem i zidinama iz antičkog naslijeđa, uz pojedine pogodne okolnosti (Ogatajeva smrt, nestašica paše) onemogućili Mongolima potpuno osvajanje Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i trajniju inkorporaciju u sastav Mongolskog Carstva. Mongolska provala izmijenila je demografsku sliku ovih prostora jer je velik dio stanovništva izbjegao iz svojih matičnih krajeva. Posljedice ovih događaja ogledaju se i u političkim okolnostima, tj. u koracima koje je nakon odlaska Mongola poduzeo kralj Bela IV. te ponovno uspostavio čvrstu kraljevsku vlast. U radu je iznesen osvrt na sva značajnija stajališta hrvatskih historiografa o pitanjima vezanim uz mongolsku provalu, odnosno problematika je predočena iz različitih kutova gledanja. Zanimljivo pitanje veže se uz povijesnu autentičnost Grobničke bitke, odnosno odvajanje povijesnih činjenica koje se zasnivaju na relevantnim izvorima od legende i narodne predaje. No taj proces veoma je složen te hrvatski historiografi još uvijek nisu jedinstveni u njegovu definiranju.

Bibliografija

Izvori

Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, s latinskog preveo i priredio Mirko Sardelić, Zagreb: Matica hrvatska, 2010.

Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*. Predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik Olga Perić. Povijesni komentar Mirjana Matijević Sokol. Studija *Toma Arhiđakon i njegovo djelo* Radoslav Katičić. Split: Književni krug, 2003.

Literatura

Goldstein, Ivo. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber, 2003.

Goldstein, Ivo. Borislav Grgin. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*. Zagreb: Novi Liber, 2006.

Gračanin, Hrvoje. „Satrli Tatare, ali u legendi“. *Večernji list*, 21. lipnja 2010. Preuzeto s: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/satrli-tatare-ali-u-legendi-155250>

Hrvatski povijesni atlas. Priredili Krešimir Regan, Tomislav Kaniški. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003.

Ilustrirana enciklopedija svjetske povijesti: srednji vijek. Split: Marjan tisak, 2007.

Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*. sv. 1. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980.

Margetić, Lujo. *Iz ranije hrvatske povijesti: odabrane studije*. Split: Književni krug, 1997.

Matijević-Sokol, Mirjana. *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002.

Morgan, David. *The Mongols*. Oxford; Cambridge, Mass.: Blackwell, 1996.

Oslić, Mirko. *Tatari u Hrvatskoj*. Zaprešić: vlast. nakl., 2012.

Prawdin, Michael. *Džingis-kan: osvajač svijeta*. Zagreb: Mladinska knjiga, 1992.

- Sardelić, Mirko. „Europski misionari i klerici o Mongolima: percepcija stepskih barbara u Europi sredinom 13. stoljeća“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 29 (2011), 1-21.
- Soldo, Josip Ante. „Provala Tatara u Hrvatsku“. *Historijski zbornik*, 21/22, (1968-1969), 371-388.
- Sweeney, James Ross. „Thomas of Spalato and the Mongols: A Thirteenth-century Dalmatian view of Mongol customs“. *Florilegium* 4, (1982), 156-183.
- Šišić, Ferdo. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, 3. izd. Zagreb: Matica hrvatska, 1962.

**THE REVIEW OF THE PRIMARY SOURCES, SECONDARY SOURCES AND THE EVENTS DURING
THE MONGOL INVASION ON CROATIAN HISTORICAL AREA IN THE 13TH CENTURY**

*The paper deals with historical review of the Mongol invasion on Croatian historical area in the 13th century. Author's focus is on the review of the most relevant sources and literature about this topic and the review of historical happenings, occasions which determined them and their consequences on society in personal union of Croatia and Hungary in the first half of the 13th century. From narrative sources the focus is set on first-rate sources as *Historia Salonitana* by Thomas the Archdeacon and *Carmen miserabile* by Roger of Torre Maggiore which are available in digitalised version and on the literature with focus on the achievements of Croatian historiography. The purpose of the paper is to present issues of dealing with this topic from different angles by pointing out misunderstandings derived from dissimilar interpretations, fragmentation and lack of relevant historical sources. Historical authenticity of the Battle on Grobnik field is typical example of historiographical dispute connected with invasion of Mongols in Croatian lands considering that in various interpretations of this battle historical facts have opposed to legends and national myths of the 19th century which operationalized the existing folk tradition.*

Keywords: *The Mongol invasion on Croatian historical area, Bela IV, Battle of the Sajó River, Croatian historiography, Battle of Grobnik field, Thomas the Archdeacon, Roger of Torre Maggiore*